

MÁRTON ÁRON:
A KISZÉLESÍTETT ISKOLA.

1933/34, 1. évf. 1-2. sz. 5-8. l.

A kiszélesített iskola, vagy az iskolán kívüli népművelés az a problémánk, amelyet tapogatunk, nagyon műkedvelő módon itt-ott meg is kezdtünk, de gyökerében nem fogtunk meg. Panaszkodunk – újabban elég sűrűn –, hogy népünk elmaradott és rossz, hogy különösen az ifjúság elveszítette az apák tisztas erkölcsi érzékét, faji és keresztény tájékozódó képességét. Romlik s az ősök szent hagyományaihoz mind hűtlenebb lesz. Gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék hátán a romlás lejtője felé sodródik.

De hát hogyan lenne így? A mostani ifjúság nyíló szemekkel a háború véres esztendeiben lépett a világba. Apja kint verekedett a nagy mézárszék valamelyik frontján. Az iskola háborús iskola volt s itthon háborús, megbomlott erkölcsök. Szülői felügyelet és rendes oktatás nélkül kezdte az öntudatos életet. Vagy ha nem, ha ezek meg is voltak és meg is vannak, mégis mi lehet abból az ifjúságból, melyet magára hagyunk éppen akkor, amikor az életben való tájékozódáshoz szükséges legegyszerűbb, komoly ismereteket nem szerezte meg s határozott lelki alkat kifejeződése még meg sem kezdődött? Mi legyen belőle, ha ráhagyjuk a jellem formálását a jó és rossz ösztönök mindig bizonytalan kimenetelű harcára, az ismeretek pótlását, az életkérdések között való eligazodást pedig az üzleti serénység, vagy a rossz szándékú érdeklődés munkájára?

Szükségleteink meglátására sokszor az előre jutott külföld példája szokta szemünket felnyitni. A népművelés terén az iskolapéldát Dánia adja. A dán nép Norvégiától való elszakadása idején vigasztalan állapotban volt. Szegényen, műveletlenül, az alkoholizmus és más nagy népi bűnök polip-karjaiban vergődött a teljes pusztulás szélén. Az értelmiség idegenül és hideg közönnyel állott a nép bajaival szemben. S a nép sem érzett közösséget a tőle érzésben, életmódban, műveltségben távolálló felsőbb rétegekkel. Egy nép fiai voltak, mindkettőjüket a megsemmisülés sötét végezte fenyegette s az összefogás, a mentés és menekülés feltételei hiányoztak.

Ekkor Grundtwig Frederic prédikátor vállon ragadta és felrázta az elalélt nemzetet. Járt, tanított, lelkesített, szervezett. Apró kunyhókban összegyűjtötte a fáradt megadással halálra készülő nép fiait. Tanított nekik irodalmat. A dán irodalom művein át eléjük varázsolta a dán nép eszmei alakját, megmutatta a néplélek haláltrejtő nagy bűneit és életet hordozó erényeit, feltárta a nyelv szépségeit, összefogó erejét. Tanított történelmet. A múlt felidézésével, a letűnt századok eseményeinek ismertetésével leszedte az emberek szeméről az elválasztó hályogot. A múlt eseményeiben, tanulságaiban meglátták a társadalmi rétegek, hogy összetartoznak, a tanult ember felismerte tanulatlan vér szerinti testvérét, akivel a jövőért együtt kell dolgoznia, ha élni akar. Tanított földrajzot. A szülőföld és honismeret megszeretette a hazai rögöt. Nevelte a népet. A keresztény erkölcsök és az istenben való hit felszításával meg-

világosította a sötét jelent, benyúlt a lelkekbe s a boldogabb, szebb élet megteremtésére képes és alkalmas új erőket vert fel.

Ma különösen tetszetős kifogás lehet, hogy jöjjünk előbb gazdasági tervekkel. Földrajzzal, történelemmel, erkölcsi tanításokkal s még gazdasági ismeretek közvetítésével sem menthetünk népet. Nem tartóztathatjuk fel éppen a szegénység következtében meggyorsult erkölcsi züllést. Mindebben lehet sok igaz. Paupertsa maxima meretrix. A szegénység sok erkölcsi és nemzeti bűnt meghizlalt apró hibákat fekélyvé rothasztott, melyek ma, mint terjedő kelevények, rágják és csúfítják a nép testét. Ez igaz. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a nagyhangú gazdasági szövegek ideje lejárt. Nehezebb, mint bármikor a megsegítés alkalmas útjait és módjait megtalálni. Bármennyire becsületes legyen a szándék, bármennyire kivehető és hasznos a terv, ezen a téren annyiszor becsapták a népet, kihasználó törekvésekkel, vagy utópisztikus álmokkal annyiszor lépre vitték s a reánk szakadt mostani csőd minden ilyennek úgy elvette a hitelét, hogy úgyszólván csak bizalmatlansággal és meg nem értéssel válaszolna. Nagyon idejében jönne egy nagyvonalú s egészséges gazdasági program is, de tapasztalhattuk, hogy a megvalósításához elengedhetetlen előfeltételként szükséges az egységes népi gondolkodás és az egy célba beállítható népakarat. Ez pedig ma még hiányzik. Hogy a dán nép anyagi és szellemi műveltségben hová érkezett meg, az közismert. S hogy ez a bámulatos eredmény, ez az álomszerű boldog világ Grundtwig előttünk vázolt népművelő munkájának eredménye, az is bizonyos. Tehát mi is csak az alapvetésnél kezdhetjük.

Népünk lelkében idegen szellem elidegenítő eszméi furakodnak előre. Tanítsunk irodalmat. A nyelv volt mindig leghűségesebb kísérőnk. Ez pattogott az ősök ajkán. Ezen kesergett a Rodostóba száműzött magyar. Bánatunkat, dicsőségünket s örömeinket is, ha volt, ezen fejezték ki költőink, művészeink. Irodalmunk gazdagságában és színvonalban is vetekedik a nagy nemzetek irodalmával. Remekműveink tartalmi ismertetése útján ismertessük meg a népet az ezer változatú, dús-színű magyar étellel. Az irodalmunkban tömegesen található nagyszerű rajzokkal tárjuk elébe a magyar lélek érzés- és gondolatvilágát, becsületes, egyszerű esze-járását. Érezze meg a nyelv sok ízét s a benne rejlő, összetartó, úrnál és úrnál egyazon lelket mutató erőt.

Idézzük meg a múltból az apák szellemét. Tanítsuk meg, hogy a falut mikor vetette az idők áramlása partra s hogy vertek gyökeret a benne élő családok. A százados harcok a létért, a folytonos küzdés külső és belső ellenséggel, a belső szét-húzás mindig elkövetkezett átka, s az egymásra omló idők kavargó eseményeiből levont tanulságok faji öntudatát erősítik. Ha az élet gondja idegen környezetbe üzi is, ezer szál és ezer érzés fogja visszahúzni.

Az ő húsából való jellemeink megtanítják összefogásra, nagy célkitűzésekre és kitartásra.

Rengeteg művészi hajlam és érték van népünkben. Alkalomszerűen mutatjuk és dicsekszünk is vele. De arra nem tanítottuk meg, hogy azt hogyan őrizze, esetleg hogyan értékesítse s hogyan tehetné szebbé a maga életét, háza táját, a falu külső rendjét a rendelkezésre álló eszközökkel.

Egészségügyi szempontból sok helyen elszomorító állapotok vannak. Pusztán a felvilágosítás hiánya miatt betegségek tizedelik sorainkat és sorvasztják a felnövő nemzedéket, itt is kötelességeink vannak. De az igazi népművelés nem maradhat meg a népművelés iskolás ténykedésénél. Csak ismereteket közölni nem elég. Az igazi cél a jellem nevelése, az, hogy mindezzel a gyermek- s ifjúkorban felsekített képességeket úgy fejlesszük tovább, hogy az ifjú tudjon magának nemes eszményeket kitűzni, és azokért egy egész életen át lelkesedni és dolgozni.

S még valami. Földet rengető megrázkódtatások bizonytalanságában élünk. Az egész világ nyugtalan és lázasan keres. A néphez való közeledés tehát őszinteséget, becsületes szándékot kíván. A népművelést külföldön is vallásos alapon kezdték és folytatják. A nép életének mindennapi körülményei mindennapi bizonyosság Isten mellett. Dolgozik, töri magát, verejtékével puhítja a kemény rögöt s megfeszített munkája után azt látja mindennap, hogy az eredmény a Fennvaló kezében van. A nép, amelyik a természetben él s a természet erőit közvetlen közléről szemléli, lelke mélyén mindig vallásos. Urak, s a társadalom felsőbb, vékony rétege megengedheti magának azt a könnyelműséget, hogy a vallás kemény igazságai helyett tudománnyal kendőzött, babonába burkolt rendszerek emésztgetésével bíbelődjék. Legfeljebb bele fog pusztulni. S az egészséges néptest a rothadt anyagot az undor egy csuklásával ki fogja magából öklendezni az élet nagy emésztőgödrébe. De létünk biztosítéka a nép azzal nem lehet kísérletezni. A liberalizmus neveltjei tartsák meg a múlt század nagyképű felvilágosítottóságát maguknak. Az új megváltó eszmék meggondolatlan hirdetését pedig hagyjuk azokra, akik egyéni előnyökért képesek lelkiismeretlenül játszani tömegekkel, azok vérével, életével, legszentebb értékeivel.

A nép szikla, amelyre egy nemzet élete biztosan épül. Porlasztó erejű gondolatokkal ne fúrjunk alája, ha azt akarjuk, hogy ez az étellel zsúfolt televény, amit a nép jelent, még az egészséges nemzedékek szakadatlan sorát adja s boldogabb, erős emberekkel csinálja tovább a történelmünket.

A népművelés három tényezőnek a feladata. Először természetes hivatása az Egyháznak. Az Egyháznak általános küldetése van a tanításra. Európa és a világ is mai kultúráját neki köszönheti. A haladás az egyetlen és kizárólagos hordozója volt századokon át. Míg az államhatalom szükséges önvédelemből vagy hatalmi vágyból hadakozott, kultúrát rombolt s a nyers erők csattogó zajával a szellem elmélyedő munkáját csak zavarta, az Egyház épített, ápolta a lélek tehetségeit. A középkorban egyedül törődött az iskolázással. S amikor és ahol azt kivették kezéből, végeredményben mindig az állam járt rosszul.

Másodszor a népművelést rá kell építeni az elemi iskolára, mint természetes alapra. Annak a munkáját van hivatva tovább folytatni. Vallom, hogy sem a templom, sem az iskola önmagában nem elég. Sem a pap, sem a tanító nem tette meg kötelességét, ha az iskola, illetve a templom falai között marad. Egészen természetes, hogy a technika mai fejlett fokán, amikor a gondolatnak nincsenek térbeli korlátjai, a nép nagyobb része idegen eszmék hatása alá kerül és elnevelődik. Ha mi nem neveljük, nevelik mások s az eredmény az lesz, hogy idegenül, sőt ellenségesen fog szembeállni természet szerinti vezetőivel és saját intézményeivel.

A harmadik tényező a népművelésben társadalmunk értelmiségi rétege. Mindenik tagja valamilyen tudás boldog birtokosa. Szerezte azért, hogy megéljen utána, de az is kötelessége, hogy népe érdekében önzetlenül is értékesítse. Minden nép annyit ér, amennyi értéket saját magából ki tud termelni. S addig él, amíg életét a saját erejével tudja táplálni. A békebeli középosztály azt hitte, hogy mindent megtett, ha valamelyik politikai párthoz nyíltan csatlakozott s a népet tollas-bokréták és lobogó zászlók alatt a tokányos választásokra felvezette. Az árát keservesen fizetjük. De legalább most össze kell szednünk magunkat. Megdöbbentő tények figyelmeztetnek. A tizenkettedik óra utolsó negyedében vagyunk. Isten segítségével és két marokra fogott akaratumkon kívül más erők nem állnak rendelkezésünkre. De ezzel mindent megtehetünk, ha becsületes összefogással munkába állunk. Gazdasági különbözőségek ma alig vannak közöttünk. S ami még van, a világválság és az állam gyarmatpolitikája hamar el fogja tüntetni. Erdélyben egyformán rongyosok leszünk mind, akik magyarok vagyunk. S ha nép és értelmiség őszintén megtalálja egymást, meglesz az egységes gondolkodás, az egymásért végzett munka megszünteti a most még elválasztó idegenkedést s akkor a vezetőihez bizalommal viseltető, egy gondolkozású nép a gazdasági célkitűzéseket is meg tudja valósítani.

Konkrét indítványom tehát ez: 1. a Népszövetség minden egyes tagozata keretében a pap, tanító és helyi értelmiség arravaló része alakítson egy népművelő bizottságot; 2. ez a bizottság dolgozza ki az évi pontos munkaprogramot és mindjárt az egyesületi élet megindulásával kezdjen a munkához; 3. az iskolafenntartó főhatóság pedig adjon irányelveket, szervei útján szorgalmazza és őrizze ellen a népművelést.

Tudom, hogy mindez munkatöbbletet, több fáradtságot, az eddigiek mellett újabb megterhelést jelent. Anyagi haszon nincs belőle, sőt gyakran anyagi áldozatot is fog követelni. Azonban, ha az elsüllyesztés felé veszedelmesen lökődő népünket meg akarjuk menteni és a saját kötelességünket nem akarjuk megint letagadni, vállalnunk kell. Széchenyi István mondja a Stádiumban: „*Mi, emberek, jövő magasságunknak csak egy ilyen alacsony lépcsőjén állunk még... Hát még mi, magyarok!*” S hozzáteszi: „*Előre tehát lelkesek, álljunk elő s fussunk más nemzetekkel versenyt a tökéletes felé.*” A legnagyobb magyar biztatása nekünk különösen szól. Erőnk a lelkesedés. És ez mindenható! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülözéseivel megkínzott tanár- és tanítótestülettel az élén felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázasszemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezer ágazású gyökérrzel fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.

(Elhangzott a gyergyószentmiklósi katolikus nagygyűlésen is, 1933. szeptember 2-án)